

Gazdag

Langó Péter

Türk Attila

26

honfoglalás kori temető Szentes határában

A temetkezésből előkerült
ékszerek tisztítás után

1940-ben a Csongrád megyei Szentes város délkeleti, Derekegyházi oldal nevű határrészében, a Kórógy-ér egykori árteréből kiemelkedő kis háton Berényi Benjamin tanyatulajdonos földmunkák során honfoglalás kori temető sírjait bolygatta meg, melyeket részben Szendrey Géza helyi tanító segítségével bontott ki. A később a helyszínre érkező szentesi múzeumigazgató, Csallány Gábor két újabb sírt tárt fel. A sírokból kiemelkedően gazdag leletanyag került elő, főként a honfoglalás kori női viselet pompás ékszerei. Mivel sejthető volt, hogy további sírok is nyugszanak még a földben, Bálint Csanád szegedi régész 1968 őszén Berényi Benjamin segítségével azonosította a lelőhelyet, de ásatásra végül is nem vállalkozott. Újabb kutatásra csak 30 év múltán, 2002-ben nyílt lehetőség a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete és a szegedi Móra Ferenc Múzeum együttműködésének keretében. A temetőt végül hatalmas szerencsével sikerült megtalálni, s a modern ásatási módszereknek köszönhetően teljes egészében feltárni az időközben alaposan átalakult határrészben.

Az 5. sír feltárás közben

27

A lelőhely az említett Kórógy-ér egykori magaspartján, a környezetéből mindössze 1-1,5 méterre kiemelkedő kis dombon feküdt. A 2002-es feltárás során előkerült a korábban már ismert négy sír maradványa (az 1940-es ásatás kutatóárkaival egyetemben), de további négy újabb temetkezés is. Mint kiderült, az összesen nyolc sír egyetlen észak-déli irányú sírsort alkotott.

Érdekes adalék, hogy az II. világháborút megelőzően a régészek gyakorta nem gyűjtötték még össze a sírokból származó csontokat, hanem a koponyák kivételével visszatemették azokat. Az újabb, modern módszerekkel végzett ásatással így viszont sikerült ezeket a visszatemetett emberi vázcsontokat is feltárni és begyűjteni, melyek alapján azonosíthatóvá váltak a korábban feltárt temetkezések is. Itt külön érdekesség volt, hogy a másodlagos helyzetben lévő [azaz a régészek által visszatemetett – a szerk.] csontok között olyan további apró leleteket is találtunk, melyeket a korábbi ásatók nem vettek észre, így azok hagyatéka és dokumentációja is kiégészíthetővé vált.

A temetkezések közel felénél fordultak elő lócsontok és lószerszámok. Közöttük a 6. számú sír, amelyben egy 46–52 éves korában meghalt férfi feküdt, különösen érdekesnek bizonyult. A lekerekített sarkú, téglalap alakú sírgödör hosszanti oldalai mentén egy-egy 10–25 cm széles padka húzódott. Az északi oldalon található padkán egy oldalt összehajtott lóbőrt tartalmazó, úgynevezett részleges lovas temetkezés maradványai feküdtek. Az áldozati ló egy kifejlett, 9 éves mén volt. A ló végtagjai közül három a sírgödör alja és az emberi váz

A bolygatott 6. sír feltárás közben

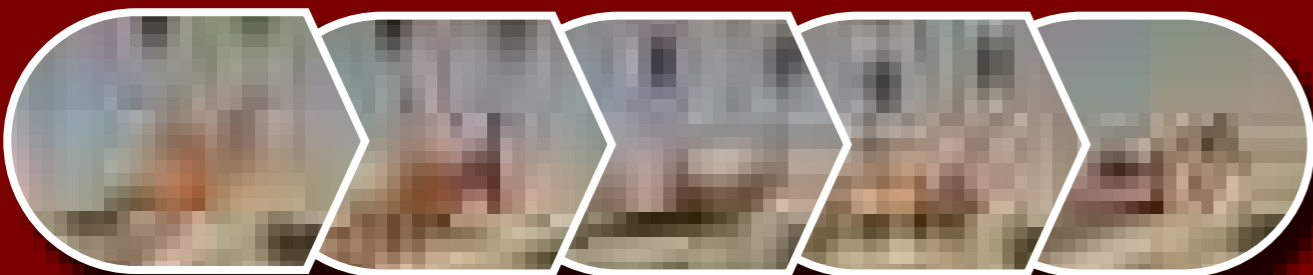
Ezüst alapú ötvözetből készült aranyozott préselt veret az 5. sírből

irányában feküdt, patával kissé lecsúszva a padkáról, de teljes rácsúsztatás az emberi vázra valószínűleg az egykor alatta lévő bőrtömeg akadályozta meg.

A temetési szertartás menetének rekonstrukciójához számítógépes szimulációt készítettünk. Ennek alapján számunkra az tűnik a legvalószínűbbnek, hogy a lómaradványokat még a sírgödörön kívül, előzetesen valamennyire összehajtották, azaz előkészítették a sírban való elhelyezésre. Ez annál is való-

Az 5. sírban feltárt leletek viseleti rekonstrukciója (Boldog Zoltán rajza)

A 6. sír lovastemetkezésének elvi rekonstrukciója (Réti Zsolt rajza)

színűbb, mivel a sírban nemcsak a rendelkezésre álló hely szélessége volt korlátozott, de a lómaradványok helyzete alapján a test hossz tengelye mentén is össze kellett gyűrni a lóbőrt. Úgy véljük tehát, hogy először a halottat helyezték a sírgödörbe, majd az előkészített lómaradványok „csomagját” helyezték a sírba, melyet az ott kialakított padka sajátos alakjához igazítottak. A végtagok biztosan a lóbőr tömegének tetején helyezkedtek el, melyeket szintén következetesen rendeztek el. A lókoponyát, melyet az archeozoológiai vizsgálatok adatai alapján nem vágta le a bőrről, a bőrrel együtt mozgatta a keskeny padka tetejére állították, majd szorosan a falhoz nyomták, és valószínűleg csak ezt követően helyezték a lószájába a zablát. Ez a formai kialakítás eddig egyedülálló a ko-

rabeli leletanyagban, és véleményünk szerint a szertartásban megfigyelt tudatosság arra bizonyíték, hogy a Kárpát-medencébe 895-ben beköltöző népesség valószínűleg hiedelmeik és hitviláguk tekintetében is eltérő komponensekből, azaz eltérő kulturális háttérrel rendelkező csoportokból tevődött össze.

Érdemes kitérni az itt talált leletanyagra is. A korábban már ismert 4. számú sír felsőruházatát például gazdagon díszítették aranyozott ezüstveretekkel. Ehhez hasonló, de még kiemelkedőbb régészeti leletanyag a sírsor középső részén fekvő, 5. számú sírből került elő. Érdekes (és szerencsés) módon a váz lábát az 1940-es feltárás egyik kutatóárka már megbolygatta, akkor azonban a temetkezés még nem került feltárára. Erre csak 2002-ben került sor. A sírban egy 20-21 éves fiatal nő

A 6. sír digitalizációjának második fázisa (Réti Zsolt rajza)

A 6. sír digitalizációjának első fázisa (Réti Zsolt munkája)

jó megtartású csontváza feküdt. A vázon és a váz mellett számos, főként aranyozott ezüstből készült test- és ruhaékszer került elő. Kiemelkedő lelet a nő hajfonatait díszítő nagy méretű lemez hajfonatkorongpár, a finoman font huzalból kialakított nyaklánc és a honfoglaló magyar nőknél divatos gömbsorcsüngős fülbevalópár, melyek karikáit a lánc két vége kötötte össze, ami igen ritka jelenség.

Kéttagú csüngős ruhaveretek a 4. sírből

Szentes környéke honfoglalás kori emlékeinek kutatásánál kiemelünk Csallány Gábor (1871–1945) egykori múzeumigazgatót. Csallány fiatal korában bejárta Dél-Amerikát, majd hazatérte után 1893-ban Szentesen vállalt munkát. 1897-ben kezdeményezésére alakult meg a Csongrádmegyei Történelmi és Régészeti Társulat, melynek gyűjteményét régész-múzeummórként haláláig vezette. A környékbeli temetők – köztük a derekegyházi sírok – többségének szakszerű feltárása, megmentése az ő nevéhez fűződik.

A sírban nyugvó hölgy kaftánját aranyozott ezüstből készült, kéttagú csüngős veretekkel díszítették, míg ruhája további gazdagságát a rávarrt kerek préselt ezüstveretek hangsúlyozták. A felsőruházatot ezüst és bronz fülesgombok fogták össze, kezén karperecet hordott, és a temetés során egy bőr lyukasztására szolgáló vasárt is a halott mellé tettek még.

A temető szerkezete és a sírokban feltárt leletanyag alapján megállapítható, hogy a lelőhelyen a 10. századi vezetőréteg egy gazdag kiscsaládi közössége temetkezett.

Szentes város környékének jelenleg ez a leggazdagabb ismert honfoglalás kori régészeti lelőhelye. A változatos mellékletanyaggal eltemetett női temetkezések jól illeszkednek a Dél-Alföld 10. századi hagyatékában eddig megfigyelt hasonló sírok sorába. A Csongrád és Bács-Kiskun megyék területén eddig feltárt honfoglalás kori sírok esetében általános tendenciaként figyelhető meg, hogy pl. a Felső-Tisza-vidék korabeli temetkezéseivel ellentétben – valamilyen rejtélyes okból kifolyólag – térségünkben a női temetkezések mellékletei sokkal gazdagabbak a férfisírokénál. Reméljük, idővel az a rejtély is megoldódik majd a jövő kutatásainak köszönhetően!